

Modern Zamanın Kaygıları ve Kolaylıkları Arasında Ebeveyn Olmak

→ Emine DURMUŞ*

Ebeveynlik rolleri tarihsel süreç içinde, toplumların ekonomik yapısı, toplumsal cinsiyet rolleri, eğitim fırsatları, teknoloji, bireyselleşme-toplumsallaşma dengesi ve çocuk kavramına yüklenen anlamlar gibi çok sayıda faktörün etkisiyle değişiklikler göstermiştir. Bu değişiklikler ebeveynlik uygulamalarının fiziksel olarak değişmesi ile birlikte, ebeveynlerin çocuğa ve çocuk yetiştirmeye dair değer yargılarının da değişme uğramasını getirmiştir. Ebeveyn rollerini konu alan araştırmalardan yola çıkarak (Aries, 1962; Baumrind, 1966; Hays, 1996; Kağıtcıbaşı, 1990; Maccoby ve Martin, 1983; Tofan, Türkçapar ve Işık, 2024) değişen ebeveynlik rollerini aşağıdaki başlık ve içeriklerle incelemek mümkündür.

Geleneksel Topumlarda Ebeveynlik: Bu ebeveynlik biçimi çoğunlukla geniş aile yapısı içinde ve toplum değerlerine sıkı sıkıya bağlı olarak şekillenmiştir. Otorite ve roller üzerine odaklanan bu ebeveynlik stili, sanayi devrimi öncesi dönemde daha çok biyolojik bakım ve sosyal uyum görevlerine dayanan ebeveynlik rollerini tanımlanmaktadır. Annenin çocuk bakımından sorumlu olduğu, babanın daha çok otorite figürü olduğu, geçim sağlamaktan sorumlu ebeveynlik olarak açıklanmaktadır (Aries, 1962). Çocuğun duygusal gelişiminden çok, çalışkan ve itaatkâr olması ile değer gördüğü, disiplin, katı kuralların olduğu otoritenin temel işlev üslendiği bir ebeveynlik olarak değerlendirilmektedir (Baumrind, 1966).

Sanayileşmiş Topumlarda Ebeveynlik: Artan şehirleşme oranları, eğitilmiş olmanın yaygınlaşması ile birlikte ebeveynlik rollerinde yeni dönüşümler meydana gelmiştir. Erkekler kurumsal alanlarda çalışırken, kadınların ev içi rollerle ve annelikle idealleşmeye başlamışlardır. Bu dönemlerde bireysel-

* Prof. Dr., İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi PDR Ana Bilim Dalı, emine.durmus@inonu.edu.tr

leşme ön plana çıkmıştır. Baba otorite sağlayıcı, anne ise duygusal emeğin merkezi olarak kutsanmıştır. Ebeveynlikte daha esnek tutumlar, katılımcı ve daha çok çocuk merkezli yaklaşımların etkin olduğu ebeveyn rollerinin öneminin artmaya başladığı ebeveynlik yaklaşımlarıdır.

Modern Toplumlarda Ebeveynlik: Psikoloji biliminin gelişmesi ile ebeveynlik rolleri de bilimsel bir zemine oturmaya başlamıştır. Özellikle Bowlby'nin bağlanma kuramı (1969) ve ebeveyn çocuk ilişkilerinin duygusal bağlamının araştırılmasının derinleştiği dönemde ebeveynlik rolü yeni anlamlar kazanmaya başlamıştır. Bu dönemde ebeveynlik daha çok çocuklar ile duygusal yakınlık, güçlü ilişkiler kurma ve psikolojik gelişiminin takip edilmesi gibi temalara odaklanmıştır. Önceki dönemlerin otoriter ebeveyn tutumuna ek olarak, bu dönemin ebeveynlerden hem çocukların duygusal ihtiyaçlarına duyarlı olma hem de onları kurallarla yönlendirmeyi başarması beklenmektedir (Maccoby ve Martin, 1983). Bu dönemde ebeveynler hem çocuklarını kontrol etme hem de onlara rehberlik yapma rolünü üstlenmek durumunda kalmışlardır.

Postmodern Toplumlarda Ebeveynlik: Yoğun bir ebeveynlik anlayışı ile 2000'li yıllara doğru olan süreç de hem yoğun bir bireyselleşme hem de ebeveyn olma çabaları ile kendini gösteren bu ebeveynlik stili *helikopter ebeveynlik* kavramı ile de nitelendirilmiştir. Ebeveynlerin çocuklarına dair sorumluluklarını çok fazla içselleştirdiği ve ebeveynliğin bir tür kişisel başarı ya da başarısızlık göstergesi hâline geldiği (Hays, 1996) bu ebeveynlik stilinde ana-babalar çoğunlukla çocuklarının eğitiminden, başarısından, sosyal ilişkilerine kadar pek çok alanda aktif rol alması, müdahil olması ile çocuk merkezli bir ebeveynliğe dönüşmüşlerdir. Bu dönemde ebeveynlik bir dizi tehlikeyi yönetme becerisine dönüşmüş, çocuklar akademik, sosyal ve bilişim teknolojilerinin risklerden korunması gereken bireyler olarak konumlandırılmıştır. Kadınların en çok annelik ve kariyer rol çatışması yaşadığı bu dönemde, babaların da dönüşümü kaçınılmaz olmuştur. Geleneksel rolde, otoriter ve çocuktan uzak duran baba imgesi de dönüşerek, daha duyarlı, katılımcı ve ilişki odaklı bir babalık anlayışına dönüşmüştür (Lamb, 2010).

Dijitalleşen Toplumlarda Ebeveynlik: Günümüzde teknolojinin yaşamımızdaki yerinin artmasıyla dijitalleşmenin ebeveynlikte yeni roller ve riskleri barındırdığı bu dönemde ebeveynlik rolleri daha da karmaşık hâle gelmiştir. Ana-babalığın da dijitalleştiği bu dönemde, ebeveynler çocuklarını artık yal-

nızca fiziksel çevreden değil, aynı zamanda sanal ortamlardan da korumakla yükümlü hâle gelmişlerdir. *Dijital ebeveynlik* kavramıyla tanımlanan bu ebeveynlik rolünde çocukların internet, sosyal medya ve çevrim içi etkileşimleri konusunda rehberlik edilmesi sorumluluğunu da dâhil etmiştir (Livingstone, Mascheroni and Ólafsson, 2014). Günümüzün ebeveynlerinin temel sorumlulukları hem çocukların dijital yetkinliklerini desteklemek hem de onları ekran bağımlılığı, siber zorbalık ve bilgi kirliliği tehditlerinden korumakla yükümlü olmuştur. Aynı zamanda bu ebeveynlik rolü mahremiyet, denetim ve güven arasındaki dengeleri kurma zorluklarını da beraberinde getirmiştir.

Her dönem, ebeveynler açısından kendine özgü kaygılar barındırmaktadır. Ana-babalar geleneksel dönemde ebeveynlik rollerini yerine getirirken, en büyük zorlukları eğitim, sağlık olanakları ve bilgiye erişimin sınırlı olması iken bilgi eksikliğinin yetersizliği ebeveynlerin en büyük kaygılarından birini oluşturmaktaydı. Modern dönemin ebeveynlerinin en büyük zorluğu çalışan anneler ve zaman yönetimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Postmodern zamanlarda ebeveynler artan boşanma oranları ile birlikte farklı aile modellerini (örn. Tek ebeveynli aileler) oluşturmuştur. Bu ebeveynlerin kafası iyi aile ortamının nasıl olması gerektiği konusunda oldukça karışmıştır. Geleneksel değerlerin sorgulandığı ancak yerine konulacak değerlerin belirsizliği büyük karmaşaları da beraberinde getirmiştir. Tüm ebeveynlik kaygılarına ek olarak, çocukların dijital teknolojilerini kullanımlarını yönetmek günümüz ebeveynliğinin en zorlu yönlerinden biri hâline gelmiştir (Livingstone ve Blum-Ross, 2020). Çünkü ebeveynler kendilerinin *teknoloji göçmeni*, çocuklarının *teknoloji yerlisi* olduğu dönemin oluşturduğu karmaşa ile boğuşmak durumunda kalmaktadırlar. Her dönem ebeveynlerin öğreten, çocukların öğrenen olduğu dönemler iken, dijital dünya, bilen ve bilmeyenler dengesini ebeveynlerin aleyhine büyük oranda bozmuştur. Bu bozulma ebeveyn çocuk arasındaki güç dengesini bir anlamda altüst etmiştir.

Ebeveyn-Çocuk-Güç İlişkisinin Dönüşmesi

İnternet, cep telefonları, tabletler, bilgisayarlar ve oyun konsolları gibi dijital medya araçları, çağdaş yaşamın kritik altyapısının önemli bir parçası hâline gelmiştir. Bireylerin internet erişimi, ülkelere göre farklılık gösterse de dünya genelinde 5,64 milyar yani dünya nüfusunun %68,7'sinin internet erişimi vardır. Bu oranın aile bazında Avustralya gibi ülkelerde, %99 oranında internet erişimi olduğu raporlanmaktadır (eSafety Commissioner, 2021; akt. Jeffery,

2025). Hem ebeveynler hem de çocuklar için değerli olan bu bağlantı sayesinde, giderek artan sayıda günlük etkinlik için ağ tabanlı teknolojilere bağımlı hâle gelmiş bulunmaktayız; bunlar arasında iletişim, eğlence, iş ve eğitim yer almaktadır. Bu durum, özellikle 2020 ve 2021 yıllarında uzun Kovid-19 karantinaları sırasında daha da belirgin hâle gelmiştir. Pek çok açıdan artık sürekli bağlantı hâlinde olmanın normalleştiği bir duruma ulaşmış bulunmaktayız. Bu durum önemli düzeyde aile dinamiklerini yeniden şekillendirmiş, ebeveyn/çocuk güç ilişkilerini dönüştürmüş ve bazı ebeveynler için ebeveynlik yük ve kaygısını büyük oranda artırmıştır. Dünyanın dört bir yanında dijital cihazlara erişim, çocuklar açısından öğrenme, oyun ve bağlantı kurma açısından kritik hâle gelmiştir. Çocukların medya hesaplarına sahip olması ve kullanması önemli ölçüde artmıştır (Jeffery, 2025). Bu değişim, bilim insanlarının önemle altını çizdiği gibi ebeveynlik ve çocukların medya kullanımıyla ilgili olarak seçim ve kontrol imkânlarının ailelerden alınmasıyla sonuçlandı. Çocukların okul temelli dijital talepleri nedeniyle cihaz edinmelerinin zorunlu hâle gelmesi, ebeveynlerin daha önce uyguladıkları medya kullanım kurallarının etkisiz kalmasına yol açmıştır. Bu dönemde, özellikle ekran süresi ile ilgili kaygılar artarken, ebeveynlerin medya üzerindeki kontrol algısı daha da zayıflamıştır (Page ve Jeffery, 2022; Willett ve Zhao, 2024, akt. Jeffery, 2025).

Çağdaş ebeveynlerin en çok yaşadıkları duygunun korku ve endişe olduğu görülmektedir. Ebeveynler çocukları üzerinde daha az kontrole sahip olduklarını hissettikçe, bu endişe artmaktadır. Bu durum, özellikle internet ortamı ebeveynler için hem kaçınmaları gereken risk ortamı hem de değerlendirilmesi gereken sayısız fırsatların olduğu bir ortama dönüştüğünden, gerilim çift yönlü ebeveynlerin omuzlarına yüklenmektedir. Dijital medya kullanımı ve sürekli bağlantıda olma konusundaki kaygılar genellikle, uygunsuz içeriklere erişim, zihinsel aktivelerde gerileme, yabancı tehlikesi, sosyal medya ve ruh sağlığı gibi eski kaygıların yeni biçimleri olarak öne çıkmıştır. Günümüz medya söylemleri, çoğunlukla çocukluğun mobil telefonlar, Instagram, TikTok ve çevrim içi oyunlar öncesindeki hâlini idealleştirir ve çocukların ekranlara gömülmesiyle çocukluk masumiyetinin yitirildiğinden yakını (Nelson, 2010; Jeffery, 2025).

Bilişim teknolojileri aracılığı ile ortaya çıkan her yeni medya aracı, ebeveynler açısından çocuklar ve gençlere yönelik bir ahlaki kaygı oluşmasına yol açmaktadır. Ülkemiz özelinde gündüz kuşağı programları ve medya haberleri

incelendiğinde bu bozulmanın yalnızca çocuk ve gençlerde değil, ebeveynlerde, meslek üyesi bireylerde ve hatta toplumun çoğu bireylerinde olduğunu söylemek hatalı olmayacaktır. Ancak çağdaş dijital medya biçimleriyle birlikte yalnızca içeriğe değil, aynı zamanda medyanın nasıl tüketildiğine ve hangi davranışlara yol açtığına dair kaygılar da yaygınlaşmıştır. Özellikle ekranların taşınabilirliği ve çok yönlülüğü, medyayı gündelik yaşamı kontrol eder hâle getirmiştir. Televizyon ve sinema genellikle sabit bir fiziksel mekânda, *ortak* bir şekilde izlenirken, mobil ekranlar daha *kişisel* ve *bireysel* deneyimlere olanak tanır. Mobil ekranlar, bireylerin tüketimlerini özel alanlara taşınmasına izin verirken, ebeveyn veya otorite figürlerinin denetimini de zorlaştırmaktadır. Bununla birlikte, dijital farkındalığı yüksek bazı ebeveynlerin çocuklarının dijital medya kullanımını denetlemek amacıyla çeşitli gözetim teknolojilerine başvurduğu da bilinmektedir.

Medyanın çocuklar üzerindeki olumsuz sosyal etkilerini ve dijital medya çağında değişen ebeveyn kaygılarını *Parenting in a Digital World* kitabında (Jeffery, 2025) üç noktaya odaklandığı görülmektedir.

1. Kültürün basitleştirilmesi (*the 'dumbing down' of culture*)
2. Cinselliğin aşırılılaşması (*pornography and the sexualisation of culture*)
1. Çocukların yetersiz sosyal-duygusal gelişimi (*children being framed as vulnerable and 'at risk'*)

Medya yorumculuğu ve kamuoyu söylemleri, özellikle çocuklar etrafında şekillenen ahlaki korkuları ele aldığı (Kelly, 2010), çocukların geçmişte daha güvende ve masum olduğuna dair nostaljik bir inancı yansıtarak bugünkü tehlike ve risk algısının çocuklukla ilgili tartışmaların temel ögesi hâline geldiğini gösterir. Ebeveynler, çocuklarını potansiyel tehlikelerden korumaya yönelik kaygı ve korkularla hareket etme durumunda kalmaktadırlar (Jeffery, 2025). İnternetin ve dijital medyanın yükselişi, bu kaygıların biçiminde bir değişime yol açmıştır. Eskiden medya korkuları, aptallığın kitlere pasif şekilde iletilildiğini varsayarken, günümüzde bu korkular, bireylerin kendi seçimleriyle medya içeriklerine erişim sağladığı için ortaya çıkan *gönüllü aptallık* korkusuna dönüşmüştür. Popüler anlatılarda, gençlerin derin düşünme yetileri zayıflamış, sabırsızlıkları artmış ve zihinsel dikkatleri par-

çalanmış olarak tariflenmektedir. Kısa dikkat süresi ve anında ödül beklentisi, gençlerin karmaşık düşünme becerilerini tehdit eden bir unsur olarak gösterilmektedir. Bu korkular, artık sadece pasif izleyici olmaktan değil; aynı zamanda medya içeriğiyle kurulan aktif ama yüzeysel ilişki biçimlerinden de kaynaklanmaktadır (Jeffery, 2025).

Ebeveynlerin dijital farkındalığını arttırmak amacıyla, yürütülen geleneksel araştırmalar, şiddet içeriğine maruz kalmanın saldırganlığı arttırdığı gibi nedensel çalışmaları konu almasına karşın, günümüz araştırmaları daha geniş bir sosyal medya bağlamını açıklamaya yöneliktir. Bu bağlamda, sadece içerikle sınırlı kalmayıp, medyanın kişiyi başka eylemlerden alıkoyarak yaşamın diğer anlamlı yönlerini nasıl etkilediği gibi konulara da yönelmiştir (Jeffery, 2025). Jean Twenge, *iGen* (2017) adlı çalışmasında, günümüz gençliğini kaygılı, daha az sosyal ve mutlu olmayan bireyler olarak tanımlamış ve bunun nedeninin dijital teknolojiyle erken yaşta karşılaşmaları olduğunu öne sürmüştür. Jonathan Haidt ise *The Anxious Generation* (2024) adlı kitabında, çocuklarının *kablolanmış bir beyinle* büyüdüğünü savunmaktadır. Bu durumun çocuklar üzerinde dikkat dağınıklığı, duygusal gelişim bozukluğu ve yalnızlık gibi sonuçlar yarattığı yönündedir (Healy, 1991, akt. Jeffery, 2025). Ancak Jeffery, *Parenting in a Digital World* (2025) kaynağında gençler yalnızca kırılgan bireyler olarak değil, aynı zamanda medyanın en hevesli kullanıcıları ve üreticileri olarak da tanımlanmaktadır. Bu heves ebeveynlerin baş etmeyi öğrenmeleri gereken problemlerin başında gelmektedir. Çocuk ve gençleri bu kadar hevesle yöneldikleri bir ortamdan uzak tutmak ebeveynlerin farkındalığı yüksek birer dijital ebeveyn olmalarını zorunlu hâle getirmektedir. Öte yandan pornografi ve cinsel açıdan açık içeriklerin çocuklar üzerindeki etkilerine dair ebeveyn ve bilim insanlarının kaygıları uzun süredir devam etmektedir. Bu endişeler genellikle çocukların açık cinsel içeriklere maruz kalması ve bu durumun gençleri *toplumsal normları* aşan konuma taşımasıdır. Yani Malatya’da yaşayan ergen karşı cinsle ilişki normlarını, Viyana’da yaşayan ergenle aynı toplumsal normlar doğrultusunda şekillendirmeye çalışma çabasıdır. Bu ergenin toplumsal, geleneksel rol normlarını giderek anlamını yitiren kurallar olarak görmesi ile sonuçlanmaktadır. Günümüz medya söylemleri, gençlerin cinsel davranışları anlamakta zorlandıkları ve pornografiden öğrendikleri normları *gerçek* ile karıştırdıkları varsayımına dayanır. Örneğin, Byron, Albury ve Evers (2021) gençlerin pornografi izledikten sonra gerçek ilişkilerde neyin *normal* olduğuna dair algılarının bozulduğunu göstermektedir.

Ancak bu olumsuz tabloya rağmen teknolojinin ebeveynlik rollerinde oluşturduğu bazı olumlu gelişmeler de gözlemlenmektedir. Pandemi, ebeveynlerin çocuklarının dijital yaşamlarına daha fazla dâhil olmalarına zemin hazırlamış; böylece ekran süresi gibi yüzeysel kavramların ötesine geçilerek çocukların çevrim içi etkinliklerine dair niteliksel değerlendirmeler yapılmasına olanak tanınmıştır. Bu durum, ebeveynlerin çocuklarının dijital aktiviteleri hakkında bilgi düzeylerini artırmış ve disiplinler arası bir dijital medya okuryazarlığı gelişimine katkı sunmuştur (Willett ve Zhao, 2024, akt. Jeffery, 2025).

Dijital dünyanın ebeveynlerine kaynaklar destek sunmak amacıyla sayısız öneriler sunmaktadır. Bunlar arasında, ebeveynlerin dijital becerilerinin geliştirilmesi, dijital farkındalıklarının (Manap, 2020) artırılması, rol model olmaları (Manap ve Durmuş, 2020) ebeveynler ve çocuklar arasında dijital medya kullanımı konusunda olması gereken açık ve çok yönlü iletişimlerin içeriği (Kurtoğlu Erden ve Uslupehlivan, 2021) ve çocuklara baskıcı veya aşırı kontrollü davranmamak gibi geniş bir yelpaze sunulmaktadır. Bu yazının sonunda sunulabilecek iyi bir öneri olarak Avustralya'nın devlet eliyle oluşturduğu sistem olabilir. Dünyada bir ilk olarak kurulan "e-güvenlik komiserliği"; (Jeffery, 2025) internet güvenliği, çevrim içi riskler ve dijital ebeveynlik konularında uzmanlaşmış kamu görevlilerinin olduğu birimlerdir. Bu birimler, gençleri kültürel olarak sürekli izlenmeleri ve kontrol altında tutulması gereken bireyler olarak tanımlamaktadır ve böylece çocukları ve gençleri çevrim içi ortamlarda korumayı, dijital güvenlik politikalarını oluşturmayı ve çevrim içi tehlikelere karşı bilinçlendirme çalışmalarını ebeveynler aracılığı ile yürütmeyi amaçlamaktadır. Ülkemiz koşullarında bu izleme, kontrol ve politikaların yalnızca çocuk ve ergenlere yönelik değil, ebeveynler ve toplumun diğer bireylerini de kapsayacak şekilde planlanması önerilebilir.

Kaynakça

- Aries, P. (1962). *Centuries of childhood: A social history of family life*. Random House.
- Baumrind, D. (1966). Effects of authoritative parental control on child behavior. *Child Development*, 37(4), 887-907. <https://doi.org/10.2307/1126611>
- Byron, P., Albury, K., & Evers, C. (2021). "It would be weird to show anyone else": Young people's framing of image-based sexual abuse as a moral issue. *New Media & Society*, 23(3), 527-544. <https://doi.org/10.1177/1461444820905043>

- Hays, S. (1996). *The cultural contradictions of motherhood*. Yale University Press.
- Jeffery, C. P. (2025). *Parenting in a Digital World: Beyond Media Panics Towards a New Theory of Parental Mediation*. Routledge NY.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1990). *İnsan-Aile-Kültür*. Remzi Kitabevi.
- Kelly, P. (2010). The haunting of childhood innocence: The ideological construction of childhood in Western culture. *Contemporary Issues in Early Childhood*, 11(3), 231-244.
- Kurtoğlu Erden, M., & Uslupehlivan, E. (2021). Dijital çağda değişen ebeveynlik rolleri: Teknoloji kullanımında anne babalar rehber mi engel mi olmalı? *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 21(51), 447-474. <https://doi.org/10.21560/spcd.vi.671929>
- Lamb, M. E. (Ed.). (2010). *The role of the father in child development* (5th ed.). Wiley.
- Livingstone, S., & Blum-Ross, A. (2020). *Parenting for a digital future: How hopes and fears about technology shape children's lives*. Oxford University Press.
- Livingstone, S., Mascheroni, G., & Ólafsson, K. (2014). *Children's online risks and opportunities: Comparative findings from EU Kids Online and Net Children Go Mobile*. London School of Economics.
- Maccoby, E. E., & Martin, J. A. (1983). Socialization in the context of the family: Parent-child interaction. In P. H. Mussen (Ed.), *Handbook of child psychology: Vol. 4. Socialization, personality, and social development* (4th ed., pp. 1-101). Wiley.
- Manap, A. (2020). Anne babalarda dijital ebeveynlik farkındalığının incelenmesi [Doktora tezi]. İnönü Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Manap, A. & Durmuş, E. (2020). Dijital ebeveynlik farkındalık ölçeğinin geliştirilmesi. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21(2), 978-993.
- Tofan, S., Türkçapar, M. H., & Işık, H. (2024). Dijital toplumda ebeveynlik: Çocuğa atfedilen değerler üzerine karşılaştırılmalı bir çalışma. *Nesne*, 12(32), 225-242. <https://doi.org/10.7816/nesne-12-32-06>